

Intervenció de Montserrat Guibernau*

Origen de la Unió Europea

Cal fer memòria i recordar que la Unió Europea fou creada (Tractat de Roma, 1957) per satisfer els interessos d'estats devastats per dues guerres mundials, i que aquests mateixos estats (Alemanya, Bèlgica, França, Holanda, Itàlia i Luxemburg), més els que han accedit a la Unió Europea en les seves successives ampliacions, són els qui dicten les normes de funcionament d'aquesta institució innovadora i en decideixen els objectius i les prioritats. A la Unió Europea predomina l'intergovernamentalisme, és a dir, la preeminència dels estats com a actors dominants que es proposen expandir el seu poder col·lectiu per tal de realitzar accions que no es poden fer de manera individual a àmbit d'estat. La Unió Europea respecta aferissadament els anomenats *assumptes interns* de cada estat membre.

Estatus de Catalunya a la Unió Europea

Però, quina es la situació de Catalunya? A hores d'ara, Catalunya gaudeix de l'estatus de regió dins de la Unió Europea i, fins avui, no és circums-

* La informació sobre l'autora ja es troba a l'inici de la seva ponència «Els diversos corrents del catalanisme en relació amb l'europeisme al llarg del segle XX», p. 267.

cripció electoral europea. Els catalans accedim a la Unió Europea mitjançant els representants de l'Estat espanyol. Per tant, Catalunya no té accés directe als òrgans de decisió de la Unió Europea. És cert que és representada al Comitè de les Regions, però tinguem present que aquest és un òrgan merament consultiu on es troben representants tant de regions com de ciutats. I, recordem-ho, a la Unió Europea només es reconeixen estats i regions i, dins d'aquest terme *regió*, la Unió Europea barreja regions administratives, geogràfiques, econòmiques, amb base històrica i amb identitat cultural ben definida.

Estatus del català a la Unió Europea

Dins de la Unió Europea, el català té l'estatus de *llengua regional*, tot i ser coneguda per onze milions d'europeus en territoris de tres estats membres (Espanya, França i Itàlia), com també al Principat d'Andorra, on és llengua oficial. Després de les ampliacions del 2004 i 2007, la Unió Europea acull deu països nous: Bulgària, Eslovàquia, Eslovènia, Estònia, Hongria, Letònia, Lituània, Malta, Polònia, República Txeca, Romania i Xipre, i el català és la desena llengua més parlada a la Unió Europea. Tanmateix, continua sense gaudir de l'estatus de llengua oficial a la Unió Europea, tot i tenir aquesta consideració d'oficialitat en tres regions europees amb poder legislatiu. Caldrà, doncs, esperar que Andorra accedeixi a la Unió Europea per veure reconegut el català com a llengua oficial? Una resposta afirmativa no em sembla pas impossible, encara que sí que tenyida d'una fosca ironia.

L'estatus de la llengua catalana a la Unió Europea quedà definit per la Resolució A3-169/90 relativa a les llengües de la Comunitat i la llengua catalana (DOCE núm. C-19 de 28 de gener de 1991). En aquesta Resolució, el Parlament Europeu reconeix la «importància de la llengua catalana com a llengua europea mil·lenària utilitzada en tots els nivells de l'ensenyament i en tots els mitjans de difusió, en la qual hi ha una producció cultural i literària molt important i de la qual fa ús efectiu i continuat la major part de la població d'un territori de més de deu milions d'habitants, i també el seu caràcter oficial».

D'acord amb aquest reconeixement, el Parlament Europeu demana al Consell, format pels representants dels governs dels estats membres, i a la Comissió l'adopció de mesures específiques que permetin assolir els objectius següents:

- 1) la publicació en català dels tractats i dels textos fonamentals de les Comunitats Europees;
- 2) la difusió en català de la informació pública relativa a les institucions europees per tots els mitjans de comunicació;
- 3) la inclusió del català en els programes elaborats per la Comissió per a l'aprenentatge i el perfeccionament de les llengües europees, i

4) la utilització del català en les relacions orals i escrites amb el públic en l'oficina o oficines de la Comissió en les comunitats autònomes en qüestió.

Igualment, demana a la Mesa del mateix Parlament Europeu que, en el marc jurídic establert, adopti decisions adequades en la matèria. Cal afegir que, d'acord amb el Reglament del Tribunal de Justícia de les Comunitats Europees, els testimonis i els experts poden fer servir la llengua catalana en el Tribunal si no es poden expressar de manera convenient en una de les llengües de procediment del Tribunal (les onze llengües oficials).

Tot i que el català és una llengua elegible en programes cofinançats per la Unió Europea, com ara «Cultura 2000» o bé l'«Any europeu de les llengües», la realitat palesa les dificultats de molts milions de catalanoparlants per expressar-se en la seva llengua davant de les institucions comunitàries.

La relació de Catalunya amb la Unió Europea planteja problemes de reconeixement. El problema dels catalans, ras i curt, és que el nostre sentiment identitari, la cultura, la llengua, el territori, la prosperitat i la demografia ens fan desitjar un nivell de reconeixement que, fins al moment present, no tenim ni en l'àmbit d'Espanya ni, per descomptat, en l'àmbit internacional. De fet, existeix un fort contrast entre les ambicions dels catalans, expressades en els programes dels principals partits polítics d'origen català i també en documents com la *Declaració de Barcelona* signada per Convergència i Unió (CiU), Partit Nacionalista Basc (PNB) i Bloc Nacionalista Gallec (BNG) (juliol de 1998), *l'informe per a l'Aprofundiment de l'Autogovern* presentat per Iniciativa per Catalunya Verds (ICV), Esquerra Republicana de Catalunya (ERC) i Partit Socialista de Catalunya (PSC-PSOE) - Ciutadans pel Canvi (novembre de 2001), i *Catalunya sense límits: els nous horitzons del nostre projecte de país* presentat per CiU (octubre de 2002), i l'estatus actual de Catalunya i de la llengua catalana en els àmbits d'Espanya, la Unió Europea, i la comunitat internacional.

Cultura i llengua a la Unió Europea

Un cop vist quin es l'estatus del català a la Unió Europea, tot seguit em proposo considerar aquells principis i valors que trobem en els documents de la Unió Europea i que defineixen la seva actitud envers la diversitat cultural i lingüística. En fer això també faré una breu reflexió sobre l'ampliació de la Unió Europea i algunes de les conseqüències de la immigració.

Diversitat cultural i construcció europea

Segons els documents de la Unió Europea, la cooperació i la integració europees s'haurien de basar en la consciència i en la protecció de la diversitat cultural i en la comprensió recíproca entre els pobles europeus; sobretot davant de la perspectiva de la propera expansió de la Unió Europea.

La plena adhesió i participació dels ciutadans en la construcció europea exigeix la necessitat de destacar aquells valors i arrels culturals compartits com a part del llegat cultural que forma la base de la identitat europea. Aquests inclouen la seva pertinença a una societat basada en la llibertat, la democràcia, la tolerància, la solidaritat i el respecte a la diversitat cultural.

En aquest context, s'atribueix a la cultura un important valor intrínsec per a tots els pobles europeus, com a element essencial de la integració europea que ha de contribuir tant a l'afirmació i vitalitat del model europeu de societat com a la projecció de la Unió Europea en el panorama internacional.

La cultura i la llengua són alhora factors econòmics, factors d'integració social i de ciutadania; per aquest motiu tenen un paper bàsic enfront dels nous reptes als quals s'ha d'enfrontar la Unió Europea, entre els quals cal destacar la globalització, la societat de la informació, la cohesió social i la creació de llocs de treball.

El floriment cultural, més enllà de la seva contribució al desenvolupament de la capacitat d'expansió individual i col·lectiva, esdevé generador de treball i de riquesa, i crear així un valor afegit, factor de creixement i de prosperitat.

Diversitat lingüística

Els ciutadans de les setanta-cinc regions europees amb poder legislatiu dins del territori de la Unió Europea, moltes de les quals gaudeixen d'una cultura i llengua específiques, i que agrupen el 56,3 % de la seva població, demanen a la Unió Europea que reconegui la importància legislativa i administrativa de les autoritats regionals i la seva contribució al servei de la democràcia, no tan sols en termes del principi de subsidiarietat, sinó també per l'impacte que tenen sobre el funcionament de la Unió Europea.¹

Com a mínim quaranta milions de ciutadans i ciutadanes de la Unió Europea, integrats en seixanta comunitats lingüístiques, utilitzen regularment una de les trenta-sis llengües considerades regionals o minoritàries. Destaca la situació específica de la llengua catalana, la

1. Convenció Europea: Contribució sobre el Paper de les Regions en el Poder Legislatiu de la Unió Europea, CONV 321/02, Marienhamm (Åland), Helsinki i Brussel·les, 4-7 d'octubre de 2002.

qual és parlada per vuit milions de persones i coneguda per onze milions, té la consideració de llengua oficial a tres regions europees amb poder legislatiu, compta amb una tradició literària escrita equiparable amb la de les grans llengües d'Europa i té una producció cultural equivalent a la de les llengües oficials de la Unió amb un nombre semblant de parlants.

Però per què es tan rellevant la llengua? Segons els documents de la Unió Europea, l'organització social, i, per tant, la pau i la justícia, depenen de la llengua com a mitjà de comunicació per a l'intercanvi d'idees i com a base per a la construcció d'aquestes. Per això s'afirma que la llengua actua, no només com a instrument de comunicació, sinó també com a vehicle d'identitat, tant individual com col·lectiva, i d'aquesta manera esdevé eina per al desenvolupament i l'expressió cultural i espiritual dels pobles.

Paper de la Unió Europea envers la diversitat cultural

Un grau variable de pluralitat cultural i lingüística és una constant en els països membres de la Unió. Ignorar aquest fet, negar el respecte i el suport per tal que aquestes llengües i cultures puguin desenvolupar-se limita i empobreix el llegat cultural de la Unió.

Aquestes afirmacions acompanyen la convicció que la Unió Europea constitueix un espai institucional singular i innovador, caracteritzat pel compromís de respectar i promoure el desenvolupament de la seva diversitat cultural i lingüística.

Per tal que aquest espai europeu comú sigui una realitat viva, cal estimular la creació, valorar el divers patrimoni cultural i lingüístic europeu, fomentar el coneixement mutu de la cultura, la llengua i la història dels pobles europeus, així com promoure els intercanvis culturals amb la finalitat de millorar la difusió dels coneixements i d'estimular la cooperació i la creació.

El Tractat atorga a la Unió Europea la responsabilitat de crear una unió cada vegada més estreta entre els pobles europeus i de contribuir al floriment de les cultures dels estats membres en el marc del respecte a la seva diversitat nacional i regional, amb cura per a la preservació de les cultures i de les llengües minoritàries.

En conseqüència, i tal com estableix la decisió núm. 508/2000/CE del Parlament Europeu i del Consell (14 de febrer de 2000), la Comunitat ha adquirit el compromís d'intervenir en la creació d'un espai cultural comú per als europeus, obert i diversificat, basat en el respecte al principi de subsidiarietat, la cooperació entre els actors culturals, la promoció d'un marc legislatiu favorable a les activitats culturals que garanteixi el respecte a la diversitat cultural i a la integració de la dimensió cultural en les polítiques comunitàries tal com estableix l'apartat 4 de l'article 151 del Tractat.

La Unió Europea es defineix conscient de la seva situació privilegiada per contribuir, dins del seu marc competencial i sense detriment del principi de subsidiarietat, al desenvolupament

lupament i la preservació de les llengües regionals i minoritàries que formen part del patrimoni cultural europeu.

No obstant això, tant les enquestes d'opinió com els debats organitzats des del Tractat de Niça posen de manifest l'existència d'un desfasament entre les expectatives dels ciutadans respecte a la Unió Europea i els problemes efectivament abordats per ella. De manera que continua existint un dèficit democràtic dins de la Unió Europea que el procés de reforma liderat per la Convenció i enfocat envers el compromís per la diversitat, no ha aconseguit redreçar.

De fet, l'anomenat *dèficit democràtic* sembla que és un dels factors que contribuïren al *no* a la Constitució europea enregistrat a França i a Holanda (2005). Un *no* que ha aturat el procés de ratificació de la nova Constitució i que reforça la seva reforma que de nou ha estat aturada pel *no* irlandès, fet que planteja serioses qüestions sobre el futur desenvolupament i estructura política de la Unió Europea. Al meu parer, les mesures per fer efectiu el redreçament del dèficit democràtic de la Unió Europea haurien d'incloure l'increment de la representació i la inclusió de tots els ciutadans europeus amb les identitats, llengües i cultures nacionals i regionals que els són pròpies, en les iniciatives culturals i polítiques de la Unió Europea.

Ampliació

La diversitat cultural i lingüística s'ha vist notablement incrementada amb les ampliacions de la Unió Europea realitzades el 2004 i el 2007 respectivament. En una Unió Europea ampliada a vint-i-set estats, hi ha un mínim de vint-i-dos idiomes oficials: els onze actuals (alemany, anglès, castellà, danès, finès, francès, grec, holandès, italià, portuguès i suec) més els onze dels nous estats membres (búlgar, eslovac, eslovè, estonià, hongarès, letó, lituà, maltes, polonès, romanès i txec). D'aquests vint-i-dos idiomes oficials, tretze són menys coneguts que l'idioma català, al qual, en conseqüència, correspondria el desè lloc, per nombre de persones que el coneixen, entre els idiomes europeus.

Tal com he esmentat més amunt, el català, llengua coneguda per onze milions d'europeus i que serà la desena llengua més parlada a la Unió Europea després de la propera ampliació, no gaudeix de l'estatus de llengua oficial a la Unió Europea.

Amb vista a l'ampliació, la Comissió va proposar reformes concretes que permetessin respectar el principi del multilingüisme, un dels principis fonamentals de les institucions europees, tot contenint els costos econòmics que comporta la incorporació de noves llengües oficials. L'actual cost d'utilització d'onze llengües oficials a la Unió Europea correspon a vuit-cents milions d'euros anuals, és a dir, dos euros per ciutadà i per any. Aquesta quantitat es considera del tot assumible per la Unió Europea si es té en compte la seva contribució fonamental a la conservació del patrimoni lingüístic europeu, al reconeixement de la

igualtat entre ciutadans de tots els pobles de la Unió i la seva aportació a la preservació de la pau.

Al meu parer, el fet que la Unió Europea assumeixi l'oficialitat de vint-i-dos idiomes d'estat, hauria de fer veure la conveniència d'assumir l'oficialitat d'algunes de les llengües considerades regionals o minoritàries, amb independència que l'estat membre hagi sol·licitat o no aquest reconeixement, sempre que l'idioma en qüestió hagi estat reconegut com a oficial per l'estat membre implicat com a mínim en la totalitat d'una regió europea amb poder legislatiu i que sigui parlat per un nombre de persones igual o superior al de l'idioma oficial de l'estat de la Unió amb menys parlants.

Immigració i diversitat cultural

Els processos de globalització i els acords internacionals faciliten els moviments de població. La prosperitat i el sistema democràtic característics de la Unió Europea impulsen un nombre creixent d'immigrants i refugiats a intentar accedir a la Unió Europea. Milers de persones que escapen de la pobresa, la guerra, l'opressió, i que cerquen millorar la seva qualitat de vida, intenten, per tots els mitjans, entrar a la Unió Europea.

L'Acord de Schengen (1985) signat per tots els països membres de la Unió Europea, amb l'excepció de la Gran Bretanya i d'Irlanda, aboleix les fronteres internes entre aquests països i permet la lliure circulació de persones en els seus territoris. En aquest context és d'esperar que l'ampliació de la Unió Europea incrementi el transvasament de mà d'obra provinent dels països de l'Europa central i de l'Est cap als països més desenvolupats de l'Oest. Aquest procés contribuirà a augmentar la diversitat cultural i lingüística dels països receptors.

L'increment del nombre d'immigrants extracomunitaris portadors de llengües i cultures alienes a les de la Unió Europea incrementa la diversitat cultural i planteja nous reptes als quals la Unió Europea haurà de respondre a curt termini. La immigració, en alguns estats membres (per exemple Gran Bretanya, França i Alemanya) ja ha generat comunitats culturals i lingüístiques de dimensió demogràfica superior a algunes comunitats culturals i lingüístiques històriques autòctones situades en els territoris d'aquests mateixos estats.

Per tal d'afavorir la cohesió social, el benestar, la comprensió entre cultures i el dinamisme econòmic, caldria convidar els immigrants a conèixer la llengua o llengües oficials en els indrets de la Unió Europea en els quals resideixin, així com a participar activament en les manifestacions culturals que els són pròpies, tot respectant les llengües i cultures dels seus països d'origen.

Actualment, cada país de la Unió Europea regula els mecanismes que permeten la residència d'immigrants i refugiats dins de les seves fronteres, regula també les condicions d'accés a la ciutadania i els criteris per a l'acceptació de refugiats en els seus territoris. Els països

de la Unió Europea també exerceixen la sobirania en decidir sobre les diverses polítiques d'integració dels immigrants. Els models abasten des del multiculturalisme fins a la interculturalitat, però tots estableixen la necessitat que les persones immigrades coneguin la llengua del país. Però què succeeix quan els immigrants arriben a «regions» europees amb dues llengües oficials, com és el cas de Catalunya? En quina llengua se socialitzen? Quina política seguir? Al meu parer, l'assentament d'immigrants en aquestes zones hauria de comportar necessàriament l'aprenentatge de les llengües oficials a la «regió» (en el cas de Catalunya, del català i del castellà), i, a fi i efecte que això resultés possible, les corresponents institucions autonòmiques amb el suport de les institucions de l'Estat haurien de treballar plegades per tal d'encoratjar, facilitar, organitzar i finançar aquest aprenentatge i acollir els nousvinguts.

Quan es parla d'immigració, un punt de discussió i divergència constant, entre països de la Unió Europea però també entre diferents partits polítics a l'interior de cada país, fa referència a les condicions en les quals els immigrants poden esdevenir «ciutadans» de ple dret. En un intent de respondre a aquesta qüestió s'ha plantejat la possibilitat de crear una «ciutadania europea». Però de moment, la idea d'una ciutadania europea, tal com és prevista en el Tractat de Maastricht, es limita als ciutadans dels estats membres que tenen el dret de votar en eleccions locals i europees a qualsevol país de la Unió Europea. En moltes matèries, els residents legals, però sense ciutadania específica de cap país de la Unió Europea, comparteixen els mateixos drets que els ciutadans dels estats membres, però són discriminats en altres. En aquest sentit, cal dir que un debat sobre el possible establiment d'un nou tipus de ciutadania europea, de caire «postnacional», que no requereixi haver adquirit prèviament la ciutadania de cap dels països de la Unió Europea, ja ha estat iniciat i es d'esperar que les propostes d'en Valéry Giscard d'Estaing al si de la Convenció Europea contribueixin a escar-tir aquest tema.

Des d'una perspectiva diferent, cal remarcar els efectes que l'increment en el nombre d'immigrants i refugiats, que han accedit i/o que intenten accedir a la Unió Europea, ha provocat en algunes zones de la Unió Europea, per exemple a Alemanya, Bèlgica, Espanya, França, Gran Bretanya i Itàlia. Concretament, em refereixo a alguns brots de racisme i xenofòbia, acompanyats d'accions violentes, en contra d'alguns immigrants en diversos estats membres. L'augment en el nombre d'immigrants i refugiats també ha trobat expressió en l'increment del suport per part d'alguns sectors de la població nadiua a partits polítics d'extrema dreta que consideren els immigrants com una amenaça a la identitat i la cultura dels seus països i, sobretot, com a competidors pels recursos i serveis que l'Estat del benestar atorga als ciutadans.